

DNEVNIK 1887–1910.

(odlomci)

1889.

30. septembar

Ideal spokoja je u mački koja sedi.

1894.

1. maj

Ako drugi išta pobuđuju u nama, to je rđav nagon za posedovanjem; dovoljno je provesti trenutak kod njih da bismo odmah poželeli da budemo kod kuće.

8. maj

Ali gospodine, kada bi oluja odnosila toliko žrtava, po pariskim bazarima već bi se dali naći gromobrani za dvadeset devet sua!

11. maj

Sve u svemu, ja ipak pišem ljubazna pisma. Kad bi ljudi znali to, želeli bi samo putem prepiske da me upoznaju.

16. maj

Nije dovoljno biti srećan: potrebno je još da sreća zaobiđe druge.

17. maj

Učiniti nešto sa strahom da se ubije tele, pas, ptica, buba, cvet, povrćka, nekakva trava, i sa strahom da se hoda po zemlji.

22. jun

Definitivno, ono što me sprečava da se divim Baresu jeste činjenica da je samo nekoliko godina stariji od mene.

4. jul

Čuvao je onaj mirni izraz svojstven velikoj naciji.

11. jul

Šta radi ptica dok traje oluja? Ne hvata se za granu, već prati oluju.

1895.

1. januar

Pregled godine. Nedovoljno radio: previše se suzdržavao. Jer ja, koji sam u životu pretežno izdašan, koji se odveć živčano trošim, u književnosti, čim se dohvatim pera, počnem da oklevam, postanem previše svestan. Više ne vidim lepu knjigu, već lošu stranicu koja bi tu lepu knjigu mogla pokvariti i koja me sprečava da pišem. Ponavljati samom sebi da je književnost sport, da u njoj sve zavisi od metode koja se danas zove vežbanje. Nema opasnosti da ćemo prevazići svoje granice izdržljivosti.

Nedovoljno izlazio: treba se susretati s ljudima da bismo ih stavili na mesto koje zaslužuju. Previše prezirao novinarstvo, sitne, dosadne poslove, čvrge sudbine. Nedovoljno čitao grčku književnost, premalo latinsku. Nedovoljno pucao i vozio bicikl: podvrgnuti se i jednom i drugom do mučnine. Moždani napor se nakon toga čini kao nekakav spas u manastiru u kojem se može umreti.

Sve više egoista: neizbežno. Raditi na spoljašnjosti, pokušati da sreću nađem samo u ugađanju drugima. Previše se plašio da se divim knjigama ili nečemu što je neko učinio. Kakva manija: obraćati se ljudima biranim rečima, a imati želju da ih zagrliš! Previše tražio od prijatelja, licemerno, da hvale *Riđana*. Pustiti stvari da idu svojim tokom. Nakon obavljenog posla, ono *dobro* što smo očekivali ne dolazi, ali dolazi onaj koga nismo čekali. Postoji pravda, ali onaj koji je donosi zanima se nečim drugim. To je jedan veseli sudija koji nam se ruga, koji nas nasamaruje, ali koji se, kad se sve uzme u obzir, nikad ne vara.

Previše jeo, previše spavao, previše se plašio oluje. Previše trošio: nije stvar u tome da se zarađuje mnogo novca, već da se malo troši.

Previše prezirao tuđe mišljenje u važnim pitanjima, previše se obraćao drugima u neozbiljnim. Treba li izaći u ovom kaputu, staviti cilindar? Biće kiše, ali ja neću uzeti kišobran jer imam lep štap i hoću da ga vide.

Previše se radovao sažaljevajući tuđu nesreću. Zauzimao pozu čoveka sigurnog u sebe. Previše glumio dečaćića u društvu svojih učitelja, a u društvu mlađih, dobrog velikana koji nije kriv što je genijalac.

Previše gledao u izloge da vidim da li su izložili mene, previše čitao novine da vidim spominju li me. Previše slao, previše posvećivao knjige, opraštajući kritičarima, iznenada raznežen, zbog dobra koje su mi učinili tako što su o meni pisali ni dobro ni loše.

Previše voleo decu u pozi dobrog tatice, previše ispoljio ravnodušnost prema svojoj porodici. Previše sažaljevao siromahe, kojima ne dajem ništa pod izgovorom da se nikad ne zna.

Previše savetovao druge da učine ono što sam naslutio da bi im imponovalo. Previše stvari zavoleo zbog drugih, a ne zbog sebe samog. Previše govorio o sebi, o, previše, previše! Previše govorio o Paskalu, Montenju, Šekspiru, a nedovoljno pročitao Šekspira, Montenja, Paskala.

Previše govorio prijateljima: „Ako umrem pre vas, molim vas da me sahranite u Šitri-le-Minu, a na grob da mi stavite malo poprsje, s naslovima mojih knjiga, ništa više.“ A onda, odjednom: „Ma, ja ću vas sve nadživeti.“

Previše brinuo kad sam znao da će neko da se pobuni, previše laskao da bi meni laskali. Ja sam običan bednik, znam to. Nisam ponosan zbog toga. Svestan sam toga i opet ću nastaviti tako.

Previše mrdao glavu levo-desno u pozorištu, kao zimovka, da bih već koketirao sa svojom mladom slavom. Uvek prebrzo revidirao utiske. Previše čitao Kopeove¹ članke da bih sebi dokazao da sam veštiji od njega.

Lupam u prsa, na kraju kažem: „Uđite“ i sebe primam veoma dobro, već sam sebi oprostio. Previše hvalio male časopise koje nikad ne otvaram, previše prezirao novine od kojih čitam četiri-pet dnevno. Previše govorio o svojoj generaciji, previše krio svoje godine. Previše govorio o Baresu, a preretko „pisao“ njegovo ime.

Pio previše šartreza.

Previše puta rekao: „Ono malo dobrog što mislim“ umesto „Ono malo lošeg što mislim...“

18. januar

Vešto sročena reč vrednija je od rđave knjige.

19. septembar

Oni se koso uspinju prema Bogu.²

1896.

5. januar

Toliko je terao mak na konac da je počeo da postavlja zamke u kavezu svoje ptice.

18. januar

Zadnjica mu se njihala levo-desno kao fijaker na šinama.

Rumenilo: rosa suza koje će da navru.

Video sam pticu koja je padala na zemlju kad god joj se prispavalo na grani.

Životinje u meni pre svega izazivaju čuđenje, kao i sve uostalom.

Odgovor na svirepu šalu:

– O, vi to tako kažete samo da biste me čikali.

¹ Fransoa Kope (1842–1908), pesnik i romansijer. Smatra se da je, iako je bio ubeđeni drajfusovac, promenio taktiku da bi ostao na liniji lista *Echo de Paris* (upor. belešku od 23. februara 1898). (Prim. prev.)

² Fragment iz sačuvanog dela rukopisa, koji je priređivač Anri Bašlen izostavio iz *Dnevnika*. (Prim. prev.)

Koliko bismo bili bolji kada se ne bismo bojali debljeg kraja!

Hvatanje beležaka: književno vežbanje lestvica.

Prijateljstvo prazni više nego ljubav.

23. januar

Rostan. Toliko je slabog zdravlja da će ljudi uvek oklevati da priznaju da nema talenta.

24. januar

Ah, ta sela kroz koja prolazim i koja me više neće videti!

25. januar

Prvo priznanje: ne razumem uvek Šekspira. Drugo priznanje: ne volim uvek Šekspira.
Treće priznanje: Šekspir me uvek smara.

3. februar

– Kad ćete ćerku pokazati svetu? – pitao je g. Legran.

– O – odgovarala je gospođa Morno – po dobre konje se dolazi u ergelu: njih nema vajde voditi na vašar.

Njene oči spavaju kao dve ptice.

Kukavičluk ruku kada mu treba aplaudirati.

Glava mu se okreće na vratu sporo poput baštenskog sunca.

7. februar

Postoji samo jedan razlog što još volim Rostana: to je strah da će ubrzo umreti.

– I? Šta imate da mi kažete?

Tako me prima večeras nakon što me je naterao da poziram.

– Vi ste nepodnošljivi! – kažem mu – Ja ostajem mlad i ostavljam vas vašoj starosti. Prijatan dan!

– Prekinimo! – kaže.

Oči su mu sitne i tanke. Suče brke. Bled je.

– Rostane, među nama ima nekoliko končića, nekoliko sitnih harpuna koje ću preseći.

– Presecite!

I dok zatvaram vrata, čujem:

– Što je ovo dosadno!

Vraćam se. Kažem mu doviđenja i kako je vazduh prijatan.

– Lepo se zabavljajte – kaže mi.

Drhtim, a njegove usne su pobezele. Možda obojica osećamo oporo zadovoljstvo u tome da jedan drugom okrenemo leđa!

Jedan prijatelj manje, kakvo olakšanje!

10. februar

Ono „ko zna šta“ što krasi neku ženu: samo to je važno.

13. februar

Kurtlin kaže:

– Ženu treba tući kad ne postoji drugi način da je učutkate. Jeste, veoma je ljupko reći: „Ja bih uzeo svoj šešir i štap i otišao!“ Ali to se ne dešava. U toku dana još se nekako i može podneti. Srešćete prijatelje u kafani, pričati, igrati karte; ali gde ćete uveče? Ja, na primer, ne mogu da spavam u hotelima bez sata. Hoću da znam koliko je sati i ne mogu da spavam. I vraćam se kući samo da vidim tačno vreme.

U susret jasnoći bilo kojim putem.

29. februar

Kada živimo intenzivno, sasvim sigurno načinjemo i tuđe živote, koji u isti mah neminovno jenjavaju.

2. mart

Treba li pričati na kašičicu?

16. mart

Zašto bih priželjkivao da o meni ljudi sude bez greške? Zar se i ja ne varam kada njih procenjujem? Zar nisam uvek na početku neprijatelj onih koje ću kasnije zavoleti? Zar ne prezrem ubrzo one koje sam prebrzo zavoleo?

20. mart

Ono malo svetla u tajni koja nas okružuje dopire iz nas: to je lažna svetlost. Tajna nam nikada nije pokazala svoju.

Na svakih deset godina trebalo bi ponovo završiti gimnaziju.

1. april

Ispaljivati metke u paučinu.

Kad pije zajedno s nekim parom, uvek plaća da bi se pomislilo da je ljubavnik.

11. april

Nebo se nastavlja na crep s krova.

Ona me zapita da li vršim ustupke Muzama.

Platonska ljubav u kojoj duše jedna drugoj govore „ti“.

Ne živi! Zadovolji se time da uvek priželjkuješ da živiš.

17. april

Prosjak gleda lep zamak i uzvikne:

– Eh, kad bi ovaj zamak bio moj!

Čuje da se može dobiti za parče hleba.

Ali on nema to parče hleba.

Kad bi imao dara, imitali bi me. Kad bi me imitali, ušao bih u modu. Kad bih ušao u modu, ubrzo bih izašao iz mode. Dakle, dobro je što nemam dara.

24. april

Za Katila Mendesa.³ (...)

„Gadimo se falsifikatora, krivotvoraca, lažnih genija, ideala hvalisavaca i usta koja se puće. Velikan sutrašnjice, onaj ko nam potpuno pridobije srce, biće pisac koji neće imati hrabrosti da napiše dvesta strana i koji će svakog časa odlagati pero uzvikujući: „Šta ću ja ovde, pobogu? Šta ja ovde radim?“

Maj

Ružama je krv udarila u glavu.

Šitri. (...) Svi koji su živeli ovde nisu rođeni kad i ja. A mrtvi mi kažu: „Požuri sa životom!“

Ne umišljaj da postoje veliki a nepriznati.

Zapitaj se šta bi bilo selo kad bi srušili crkvu.

Jun

Stavi malo vode u svoju krv.

16. jun

Tvrdim da opis koji zauzima više od deset reči više ne može da se vidi.

³ Katil Mendes (1841–1909), francuski pesnik. (*Prim. prev.*)

Jul

Ko se trudi da bude dobar, uvek je obmanjivač. Treba se roditi dobar ili se nikada ne baktati time.

Nakon što sam pročitao lekciju profesora Karla Fogta o korisnosti krtice, ubio sam jednu jednim pucnjem. Video sam je kako ponovo podiže svoju kupolu od busenja: dvaput sam je već uništio. Ona je počinjala iznova. Onda sam joj probio rupu. Izbacila je njušku napolje. Ubio sam je kao bog, svojim gromom, pomalo se prisiljavajući, da vidim kako je to ispalo. Za nju je to sigurno bilo kao što je grom za mene, kad bi mi opalio po glavi. Ubio sam je kao da sam bog! Bila je nasred aleje. Nije pravila štetu sadnicama salate, do kojih mi je tako malo stalo. Ubio sam je. Zašto? Zašto? A mačka je sada ostavila govno na pokrivaču fotelje i nisam joj rekao ništa.

9. jul

Riđi stil. Kad bi književnost imala boje, moja bi sigurno bila riđa.

Usta su malo nakrivo, kao trešnja okačena o uvo.

Oluja. Trud da sakrijem strah od svoje dece.

Ja sam stvoren samo da slušam i da gledam kako živi zemlja.

Patak: domaći pingvin.

Slameni šešir za mesečinu.

Ja bih da budem među onim velikanima koji su imali malo da kažu i koji su to rekli u malo reči.

Ne buncam. Samo živo osećam da vredi roditi se i da je sve ostalo beskorisno.

Kad biste me obavestili o smrti moje unuke koju mnogo volim i kad bi se u vašoj rečenici našla neka slikovita reč, bio bih njome neizostavno očaran.

Odsutni uvek naprave kobnu grešku: vrate se.

Ubod čiodom promenio bi vaše mišljenje o dvoboju.

Graciozni nespokoj ptičje glave na grani.

Dva petla koja su se potukla namrtvo jer su kukurikali u isto vreme.

14. avgust

I kad smo radosni na najzarazniji način, čuvajmo uvek u dnu duše jedan kutak za tugu. To nam je utočište u slučaju iznenadne uzbune.

Septembar.

Zec. Iritira ga kratak zvuk lista koji pada. Nervira se kao mi kad čujemo kako nam škripi nameštaj.

18. oktobar

Tajne stranice *Riđana*.

Voleo bih da sam veliki pisac i da ovo što sledi izrazim rečima dovoljno preciznim da se ne učine previše prirodne.

Nismo umeli s ustima. Ni ona ni ja nismo znali čemu služi jezik. Mogli smo samo da razmenimo nedovoljne poljupce, po obrazima i guzovima. Golicam joj zadnjicu slamčicom. Onda me je ostavila. Ne sećam se da me je njen odlazak zboleo. Verovatno je za mene bio oslobođenje: već mi nije bilo milo da živim od stvarnosti: draža su mi bila sećanja.

Gospođa Lepik imala je naviku da se preda mnom presvlači. Da bi vezala gajtane na grudima, dizala je ruke i vrat. Takođe, kad se grejala na ognjištu, zadizala je haljinu do kolena. Trebalo je da vidim njenu butinu kako seva, dok se ona, s glavom u rukama, ljuljala na stolici. Moja majka, o kojoj govorim samo sa strahom, izazivala je pohotu u meni.

A ta pohotljivost mi je ostala u venama. Danju spava, ali noću se probudi. U prisustvu gospodina Lepika koji čita novine i ne gleda nas, ja uzimam svoju majku koja se nudi i vraćam se u to krilo odakle sam izašao. Moja glava nestaje u njenim ustima. Pakleni užitak. Kako će tužno buđenje sutradan uslediti i kako ću celog dana biti tužan! Odmah potom ponovo postajemo neprijatelji. Sad sam ja jači. Rukama kojima sam je strasno grlio sad je bacam na zemlju, gnječim; gazim je i mrvim joj lice po pločicama u kuhinji.

Moj nepažljivi otac nastavlja da čita novine.

Kunem se, kad bih znao da ću i ove noći sanjati isto, umesto da legnem i uspavam se, pobegao bih iz kuće. Hodao bih do zore i ne bih pao od umora, jer bi me strah držao na nogama, u znoju i trku.

A šta je tragikomično: moja žena i deca zovu me Riđan.

19. oktobar

Užitak u gubljenju poleta.

21. oktobar

Ponekad mi se čini da život dodirujem prstom.

22. oktobar

Umesto predgovora stati pred ogledalo, izneti dušu na videlo i napraviti svoj portret. Nazvati to *Moja psiha* i načiniti knjigu od 4 franka za Merkur de Frans.

Moja psiha. – E pa slušajte! Ne volim svoju ženu. Ne volim decu. Volim samo sebe. Često se pitam: „Kad oni umru, šta ću osetiti?“ I ne osećam ništa, bar ne unapred, ništa, ništa.

1897.

13. jun

Ja sam realista koga realnost žulja.

Obuzet nezdravim mislima, poput: „Kad bi čitava moja porodica i svi oni koje volim po dužnosti iznenada nestali... Kad bih napokon bio sam...”

19. jun

Polu dva. Očeva smrt.

Za njega se može reći: „To je samo čovek, običan predsednik opštine malog siromašnog sela“, a ipak o njegovoj smrti govoriti kao o Sokratovoj. Ne prekorevam sebe što ga nisam dovoljno voleo: krivo mi je što ga nisam razumeo.

Posle ručka sam pisao nekoliko pisama. Oglašava se zvono kolskih vrata. Mari, tatina mala služavka, prenosi da me traže. Ne zna zašto. Ustajem, prosto začuđen. Možda zabrinutija, Marineta kaže: „Idem i ja.“ Ne žureći, obuvam se i naduvavam gume.

Stižem kući i vidim majku na ulici. Viče: „Žile! O, Žile!“ Čujem: „Zašto se zaključao?“ Izgleda kao luda. Jedva nešto uzbuđeniji nego maločas, hoću da otvorim vrata. Nemoguće. Dozivam ga: ne odgovara. Ništa mi ne pada na pamet. Pomišljam da mu je pozlilo ili da je u bašti.

Udam vrata ramenom i popuštaju.

Unutra dim i miris baruta. Otimaju mi se krici: „O, tata, tata! Šta si napravio? A, pa lepo! Ha-ha-ha!“ Pa ipak, još ne verujem: mislim da se šali. I ne verujem njegovom bledom licu, otvorenim ustima, onome crnom što se nalazi pored srca.

Borno⁴ koji se vratio iz Korbinjija, koji je ušao za mnom u sobu, kaže:

– Treba mu oprostiti. Taj čovek je mnogo patio.

Šta oprostiti? Kakva ideja! Sad razumem, ali ne osećam ništa. Idem u dvorište i kažem Marineti koja je obrglila mamu na zemlji:

– Gotovo je. Dođi!

Ona ulazi, uspravna, sasvim bleđa i gleda ukrivo, ka krevetu. Guši se. Rastvara stezник. Može da plače. Kaže, misleći na svoju majku:

– Ne dajte joj da uđe. Ona je luda.

Ostajemo nas dvoje unutra. On je tu, leži na leđima, raširenih nogu, nagnutog poprsja, izvrnute glave, otvorenih očiju i usta. Između nogu puška, štap usmeren prema ulici. Ruke su mu slobodne, ispustile su štap i pušku. Još su bile tople na čaršavu, nisu se zgrčile. Malo iznad pojasa, crna mrlja, kao mala ugašena vatra.

26. jun

Ne! Nije nas upozorio. Često smo govorili o smrti, ali ne i o njegovoj. Falilo nam je rimskih vrlina. Možda ih je imao; mi ne.

Bio bih krivac i glupak kad iz te smrti ne bih umeo da izvučem nauku.

Ne može se plakati i misliti jer svaka misao upije po jednu suzu.

⁴ Savetnik u opštini Šitri, prijatelj Renarovog oca. (Prim. prev.)

28. jun

Sve u svemu, ta smrt me je učinila još gordijim.

21. juna, u jedan sat, iznosimo kovčeg kroz baštu kako mama i sestra ne bi čule ništa. Ljudi čekaju na putu. Većina na zapučku nosi crvene nevene. Tu je g. Erison. Kažem:

– Posebno vam se zahvaljujemo na spremnosti da dođete.

Izlazim na ulicu. Mislim da me svi gledaju, da sam posle oca ja najvažniji čovek na ceremoniji i da treba da se ispravim. Teško mi ide.

Polazimo. Deset opštinskih savetnika se smenjuju noseći kovčeg. Na svakom koraku čuje se kako metalne ručke udaraju o njegovo drvo.

Prolazimo ispred opštine i crkve. Sunce nam tuče u glavu. Odasvud pristiže svet koji kasni. U kolima, otac Rigo, predsednik opštine sela Marinji, od 84 godine, i njegov sin koji kao da je stariji od njega.

Groblje. Raka je tu, u čošku, pored puta.

G. Bilijar uzima reč i jasnim, biranim glasom čita svoje pismeno opraštanje, gleda me posle svake rečenice, kaže: „saradnici“ umesto „sugrađani“, onda odjednom staje: izgubio mu se jedan list. Dugo ćutanje: u vazduhu se oseća zloba. Kraj improvizuje ili recituje napamet. G. Erison dolazi za njim i veoma uzbuđen kaže tri reči. Za sve to vreme često stavljam ruku na glavu. Teško mi je od sunca.

Čekamo. Više ništa. Želeo bih da rasvetlim smisao te smrti, ali ništa. Bacamo nevene u raku. Malo zemlje se odranja. Nema povorke za rukovanje s nama. Počinjemo da se udaljavamo. Ostajem tu, ostajem tu. Ah, jadno glumatalo! Osećam da to činim pomalo namerno. Zašto, jadniče? Zar sva ostala osećanja nisu moja, kao što je tuga?

Svim tim ljudima kao da je bilo nelagodno da se, iz pristojnosti, pridruže ceremoniji bez sveštenika. Ovo je sigurno prva civilna sahrana u Šitriju.

3. jul

Ponekad, ne odolevajući želji da ga sablasno imitiram, zastanem nasred puta i otvorim usta kao on na odru.

Po prvi put otkako je sahranjen prošao sam pored groblja. Mahinalno sam zastao. Znači, tu je, na nekoliko koraka, s druge strane zida, leži na leđima i već je izjeden.

Pošteteo nas je prizora svog propadanja, toliko da mi se čini da se ubio u punoj snazi, čak mi se čini da je mene nadjačao.

7. jul

Moja lenjost u sećanju na njegovu smrt nalazi okrepljenje i izgovor. Prija mi samo da gledam prizor koji mi je toliko zaprepastio oči.

Više ne mogu da čitam. Vredi li išta najlepša rečenica posle jednog lepog čina?

Ovo će biti velika brana u mom pamćenju.

13. jul

Njegov grob me ne rastužuje, verovatno zato što je on tamo. Ali kad s puta gledam kuću u kojoj se ubio, njegovu kuću, i kad ne vidim njega s leđa, kako sedi na svom zidu,

skrštenih ruku, i kad ne vidim njegovu belu bradu pod slamenim šeširom, tužan sam što ga tu više nema.

A šta bi bilo da je promašio? Da se samo oprljio? Da nije imao snage da ispali i drugi hitac? Da mi je povikao, uz krv i suze u ustima: „Dokrajči me!“ Šta bih ja učinio?

Da li bih bio dovoljno velikodušan da uzmem pušku ili da ga ugušim zagrljajem?

16. jul

Moj otac. Gadio se proliva i bio je presrećan kad je mogao čvrsto da prdne.

20. jul

I već mi je potrebno da mi padne mrak na oči da bih ga video.

26. jul.

Njegova smrt me je na neko vreme iskorenila.

1. avgust

Očeva smrt: kao da sam napisao dobru knjigu.

6. septembar

Oni retki trenuci kad smo srećni sa svih strana.

30. septembar

Vidim toliko istančano da me bole oči.

Postigao sam idealnu šturost: više ne osećam potrebu da opišem neko drvo; dovoljno mi je da zapišem njegovo ime.

23. oktobar

Nikada ništa ne obećavam jer imam lošu naviku da održim obećanja.

1898.

18. januar

– Izgubljeno vreme nikad se ne može nadoknaditi.

– Hajde onda da i dalje budemo gotovani.

21. februar

Svoje prijatelje ne valja upoznati pre nego što se proslave.

22. februar

Nikada nisam primetio da pohvale koje su meni upućene nisu iskrene.

Ona se udalji, svojom uštinutom sitnom zadnjicom.

23. februar

Zola je osuđen na godinu dana zatvora i kaznu od hiljadu franaka.

A ja tvrdim:

Da sam duboko zgađen, da mi je dušu prevršilo gađenje zbog osude Emila Zole,
Da više nijedan redak neću napisati za *Echo de Paris*;

Da je gospodin Fernar Gzo,⁵ fizički, jedan od najnižih ljudi koje poznajem, a da, s obzirom na banalnost svojih izjava namenjenih pretplatnicima, uspeva da mi ostavi utisak da je još niži;

Da, iako sam profesionalac u ironiji, odjednom postajem ozbiljan i dođe mi da pljunem u lice našem starom nacionalnom pajacu, g. Anriju Rošforu,⁶

Da je profesor energije Moris Bares samo još jedan Rošfor u književnosti, manjeg raspona, i da će tako biti sve dok ga glasači više ne budu hteli za naivnog opštinskog savetnika;

Da g. Drimon⁷ nema nikakvog talenta, nikakvog, i da će se to primetiti tek kad mu se u ruci polomi antisemitska igračka;

Da će, ukoliko *Figaro* hitno ne promeni ime u *Bartolo*, Bomarše iz groba brže--bolje ustati i doći da mu izvuče uši;

Da, baš zato što sam ponosan što u njihovom tekstu čitam Francuze, Rasina, Labrijera, Lafontena, Mišlea i Viktora Igoa, sramota me je što me Melin uzima u usta.

I kunem se da je Zola nevin.

I tvrdim:

Da nemam poštovanja za naše vojskovođe koje je dugi mir učinio ponosnim što su vojnici;

Da sam tri puta prisustvovao velikim paradama i da mi je sve to izgledalo haotično, nadmeno, glupo i detinjasto. Od tri oficira koji su me proizveli u zapanjenog kaplara, kapetan je bio osrednji slavoljubac, poručnik nikogović i ženskaroš, a potporučnik pristojni mladić koji je trebalo da dà ostavku.

Izjavljujem da osećam iznenadnu i strastvenu naklonost prema barikadama, i voleo bih da budem medved kako bih lakše rukovao najtežim delovima pločnika, da, pošto našim ministrima nije stalo, od večeras Republici, prema kojoj osećam ogromno poštovanje, osećam nežnost koju dosad nisam ni prema kome osetio. Izjavljujem da je reč Pravda najlepša u ljudskom jeziku i da, ukoliko je ljudi više ne razumeju, treba plakati.

Zola je srećan čovek. Pronašao je svoj razlog postojanja i mora da zahvali tim bednim porotnicima koji mu poklanjaju godinu heroizma.

I neću reći: „Ah, kad ne bih imao ženu i decu!... već: „Upravo zato što imam ženu i decu, zbog toga što sam bio čovek onda kad me to nije koštalo ništa, treba da budem čovek i onda kad me to može koštati skupo!“

⁵ Fernand Xau (1852–1899), vlasnik novina *Journal*. (Prim. prev.)

⁶ Anri Rošfor (1831–1913), novinar i političar, ozloglašeni antidrajfusovac. (Prim. prev.)

⁷ Eduar Drimon (1844–1917), pisac antisemita, osnivač lista *Libre Parole* (upor. 13. februar 1900). (Prim. prev.)

Pošto nisu Jevreji, smatraju da su lepi, pametni i čestiti. Bares, uprljan koketerijom.

Oslobađam Zolu. Umesto što ga okružuje ćutanje, treba vikati: „Živeo Zola!“ Treba iz najdubljih dubina iznedriti ovaj krik.

Bares, taj ljubazni parfemisani genije, koji je vojnik koliko i Kope. Uzgred izjavljujem da bi nas Kopeova papska i samrtnička poza odbila od poezije kada bi on bio pesnik.

Bares, koji je za vreme bitke dobio po prstima, koji se upustio u pustolovinu i držao se mirno, a koji se vraća sa svojim likom ukroćenog gavrana i kljunom sviknutim na delikatna iskopavanja, Bares koji govori o domovini koju brka sa svojom glasačkom sekcijom i vojskom, kojoj ne pripada!

Kakva interesantna kontradikcija! Kad ste pisac, mrzite gomilu; a kao poslanik, uzdate se samo u nju. Veliki pisac, ali sitan čovek koji ne čeka da mu narod pruži mesto u Komori, čovečuljak koji prosi.

Naša vlada koju čine civili tako je prijatna prema našim ratnicima da su joj ovi, kako bi se odužili, obećali da će prilikom sledećeg rata svi da se pretvore u civile.

Kope koji svoje čakšire na tregere navlači sve do lica.⁸

Bares Jevreje časti šalama kojima su častili njega. Taj divni pisac se svodi na igru oko glasačkih listića.

Žalostan čas. Optužba se izvikuje. Ljudi zadihani kao da trče nakraj sveta. Suza sažaljenja, besa i sramote!

Ah, koliko su knjige otežale!

Javno mnjenje, ta prljava i dlakava masa.

Vojska, ta živa slika ljudskog kiča. Oficiri koji se smatraju važnim jer su nafrakani kao rumene jabuke.

1. april

Koliko je reči kojima se nikad nisam poslužio! Na primer, „zastareo“.

Piši samo kad se umoriš od gledanja.

Voajer prirode.

Vrba s frizurom Alfonsa Dodea.

Sesti tamo gde je moj otac voleo da se smesti i pokušati da razmišljam kao on.

20. jul

Volim samoću čak i kad sam sâm.

8. avgust

Izaći na cigaretu vazduha.

⁸ „Čakšire na tregere“, *culotte de peau*, u vojničkom argou znači: „stari vojnik“. (Prim. prev.)

1899.

19. april

Ne mogu da se zadovoljim isprekidanim životom: hoću da osetim život u svakom trenutku.

1900.

13. februar

Klodel ruča. Govori o tome koliko lošu sliku afera Drajfus stvara o Francuskoj u inostranstvu. Taj pametan čovek, taj pesnik, smrdi na besnog popa i oporu krv.

– A šta ćemo s tolerancijom?

– Postoje kuće za to, odgovara.⁹

Oni osećaju bogzna kakvu nezdravu radost u zaglupljivanju i zameraju drugima zbog toga zaglupljivanja. Nepoznat im je osmeh dobrote.

Njegova sestra u spavaćoj sobi drži Rošforov portret, a na stolu *Libre Parole*. Želi da ga sledi u konzulatima.¹⁰

I taj pesnik se pravi da razume i ceni samo inženjere. Oni proizvode stvarnost. Sve je to banalno.

Ima retku dlaku i gleda te ispod oka. Duša mu slabo vari. Stalno ponavlja koliko mrzi Jevreje, kako ne može ni da ih vidi ni da ih omiriše.

1901.

1. januar

Ovaj *Dnevnik* me prazni. To nije nikakvo delo. Kao što ni svakodnevno vođenje ljubavi nije ljubav.

8. januar

Život može da povede svuda pod uslovom da ga napustimo.

– Ala je ovo duboko!

– I glupo kao sve što je duboko. A ovo čak ništa i ne znači.

1901

17. novembar

Prosto poželim da pobesnim što nisam Viktor Igo!

Viktor Igo samo jednom nije ostavio nikakav utisak na mene: kada sam ga video. To se desilo na reprizi komada *Kralj se zabavlja*. Učinio mi se star i previše sitan, otprilike onako

⁹ Ovde Renar aludira na izraz *maison de tolérance*, koji znači „javna kuća“. (Prim. prev.)

¹⁰ Kamij Klodel. (Prim. prev.)

kako smo zamišljali najstarije članove Instituta, koji je sigurno pun tih sitnih staraca. Kasnije sam upoznao Žorža i Žanu Igo. Nije mi bilo jasno da mogu da se mole drugom bogu osim njega.

Ja bih zbog njega žrtvovao Lafontena i sve moje ljubavi.

Rostan i ja smo cele jedne večeri ponavljali ovaj stih u kojem ima izuzetne slikovitosti:

Kosa mu na čelu beše razdeljena.

Njemu samom ne bih mogao četiri rečenice da kažem o njemu.

A ima njegovih knjiga koje nisam pročitao.

Mogu da se šalim s Bogom, sa smrću; ne bih mogao na Igoov račun. Nijedna njegova reč ne može da izazove podsmeħ.

Čitao sam mislioce: oni me zasmеjavaju. Vrte se oko suštinskog. Ne znam da li je Viktor Igo mislilac, ali na mene ostavlja takav utisak da, nakon što sam ga pročitao, mislim mah-nito, širom otvorenog mozga.

Mislim da se nikad ne bih usudio da mu priznam da i ja pišem.

Kad bi mi neko, opskrbljen dokazima, tvrdio da Bog ne postoji, dao bih mu za pravo. Kad Viktor Igo ne bi postojao, svet u kojem se kreće lepota koja me opija potpuno bi se smračio.

To što sam video Viktora Igoa nije poremetilo Viktora Igoa, ali zamерio sam sebi što nisam imao dovoljno poleta da ga sagledam tako velikog, na minut, uprkos njegovom sitnom ljudskom stasu. Izlazio je držeći svog unuka za ruke.

U njegovo ime ulažem isto onoliko smisla kao u reč „Bog“. On crpi svu moju sposobnost za obožavanje.

Kritikovati Igoa! Kad gledam zalazak sunca, šta mi znači da znam da on ne spava, da se zemlja okreće oko njega? Kad čitam Igoa, šta mi znači da znam da piše ovako ili onako?

Kao veoma mali, rekao sam dedi: „Koliko mora da su srećni kad imaju takvog dedu!“ A moj deda, koga time nisam uvredio, rekao je „da“, kao i ja.

1903.

19. avgust

Teško je biti dobar kada ste vidoviti.

1905.

7. januar

Oni trenuci u kojima, iz nepoznatog razloga, imam želju da se kaznim.

11. oktobar

Vidim život kroz oči kljuseta.¹¹

¹¹ U originalu: „Je vois la vie en rosse“, što je pandan izrazu „Je vois la vie en rose“, „Vidim život kroz ru-žičaste naočare“. (Prim. prev.)

1906.

16. novembar

Baija olovku ne procenjuje po mini.¹²

1909.

17. jun

Život nije sposoban da sastavi ni knjižicu osrednjih stihova.

15. jul

Oni odugovlače život.

Avgust

Petog, mamina smrt. Sahrana sedmog. Kapisova poseta.¹³ Imao je saobraćajnu nesreću u Lormu. Stiže sav ponosan zbog nezgode, usred ove naše.

– Ovde – kaže mi – na tebe utiče Centralna visoravan.

Poslednje reči koje mi je majka uputila:

– Hoćeš li me uskoro opet obići? Hvala na poseti.

Gospođa Roben i Žilijet samo što su otišle. Baija, Marinet i ja smo je ostavili na klupi u bašti. Ameli je pošla za nama. Upravo sam bio primio Kapisovu depešu u kojoj je javio da stiže. Ona se s klupe svakog časa okretala ka meni da pogodi šta je u depeši.

Ne verujem da se bacila u bunar. Otišla je da sedne na rub nakon što se kratko obratila nekom prolazniku. Vezala je lanac, a onda dobila emboliju. Prevrnula se. Dečaćić koji je bio na kolima u blizini video ju je. Amelina služavka čula je „pljus!“. Videla ju je, kaže, u bunaru, na leđima i kriknula.

Trčim, a noge su mi otežale. Pretičem ljude koji trče. Bacam šešir i Rostanov štap. I naginjem se nad bunar.

Suknje na površini vode, lagano njihanje kao kada se udavi životinja. Ljudskog lica nema.

Hoću prirodno da siđem u vedru na kraju lanca. Lanac je uvijen. Čizme su mi smešno predugačke i liče na ribe koje se uvijaju na dnu vedra.

Krici: „Ne silazite!“ Jedan glas: „Nema opasnosti!“

Neko najzad donosi merdevine. Jedva mogu da izvučem noge iz vedra. Merdevine ne dopiru do vode. Jednom rukom pokušavam da uhvatim tu mrtvu stvar koja se više ne mrda. Glava je pod vodom. Haljina se cepa. Penjem se. Samo sam pokvasio stopalo. Kako sam izgledao dok sam izlazio iz bunara?

¹² Citat kćerke Žili-Mari Renar, koju je otac zvao Baija (Baïe). (Prim. prev.)

¹³ Alfred Kapis (1858–1922), pisac i novinar. (Prim. prev.)

Dvojica silaze. Uspeavaju da je uzmu i iznesu.

Jezivo lice izlazi iz bunara.

Odnose je na krevet. Marinet i dalje tu.

Nemam ni suze. Mahinalnost onoga što bih radio da se ne suzdržavam.

Proveo noć kraj tela, kao i kad je tata umro. Zašto? Isti utisak.

Je li umrla nesrećnim slučajem ili se ubila, u čemu je razlika s verskog stanovišta? U prvom slučaju, pogrešila je ona, u drugom Bog.

Evo blagoslovene jame. Ko će pobediti, tvrda vernica ili slobodni zidari?

Nisu joj pronašli jednu papuču.

Šta ostaje? Da se radi.

Najsitnija smetnja dovodi me do očaja. Ono materijalno, nesreća, smrt, to me ne uzbuđuje. Voleo bih da se mogu bolje uznemiriti.

„Bol, užasna bol.“ Ama ne! To se ne stvara momentalno kao fizički bol.

Postoji bol koja, naknadno, dugo prodire u nas, koja dugo traži svoje mesto.

Grmljavina na rubu jednog teškog oblaka me impresionira.

Nismo odgovorni čak ni za svoje žalosti.

Je li to što je Bog nedokučiv dodatni dokaz njegovog postojanja?

Naš stid pred bolom je jače obeležje ljudi od pera.

Dovoljna je sitnica da izazove bol, telegram nekog stranca koji „saoseća“.

Ona se zavitalavala, nagingjala se na rub da vidi vlažnu travu koja se presijava, kleknula bi da zabrine Ameli, vrisnula bi i dizala ruke u vazduh da bi dozvala služavku, a onda je govorila da tako tera kokoš iz bašte. Majka ironičnog pisca ne sme da se šali.

Ne, nije to bila uobraženost, ali ja sam prvi pomislio da tako izgleda.

Riđan:

– Prokletstvo! Tražiš od mene istinu i govorim ti je.

– Ah! Dobro mi je govoriš. Interesantno.

Pročitao pisma koja joj je otac slao. Nežna. On uostalom kaže: „Molim se bogu da...“ Laž nikad nije večna.

Smrt nije umetnica.

Nedokučivost nesreće.

Lagano svetlucanje mesečine na čaršavu.

Nema nijednu ogrebotinu. Sigurno je pala kao mrtav teret.

Gađenje, ali od čega? Ne bih umeo da kažem.

16. avgust

Tako sam na veoma komplikovan način ostao siročić.

22. avgust

Istina uvek razočarava. Umetnost je tu da je falsifikuje.

1910.

23. februar

Običan čovek sebe ne poznaje. On može da umre a da ne zna ništa o svom srcu. Govorim o pravom srcu – jer, što se onog drugog tiče... – o onom što kuca u grudima.

Čovek je ravnodušan kao ručni sat.

27. februar

Uostalom, gotov sam. Mogao bih ponovo da počnem i tako bi bilo bolje, ali niko to ne bi primetio. Bilo bi bolje da stavim tačku.

6. april

Ove noći hoću da se pridignem. Otežalost. Jedna noga visi napolju. A onda mi niz nju poteče mlaz. Potrebno je da dopre do pete da bih se odlučio da ustanem. Osušice se u posteljini, kao onda kad sam bio Riđan.

(Ovde se završava *Dnevnik* Žila Renara, koji je preminuo 22. maja 1910)

(S francuskog preveo **Bojan Savić Ostojić**)